

คอลัมน์ “หอคอยส่องโลก”

ผู้จัดการรายสัปดาห์ ฉบับวันที่ 3 - 9 มีนาคม 2540

ไม่มี ‘จักรพรรดิ’ ในสาธารณรัฐประชาชนจีนอีกแล้ว

รังสรรค์ ณะพรพันธุ์

การตั้งคำถามเกี่ยวกับเมืองจีนหลังยุคเติ้งเสี่ยวผิงมีมานานนับปีก่อนอสัญกรรมของเติ้งเสี่ยวผิงเมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2540 เสียอีก ในทันทีที่เติ้งเสี่ยวผิงล้มป่วยและมีได้ปรากฏต่อสาธารณชน นับตั้งแต่ปี 2537 คำถามเกี่ยวกับอนาคตของเมืองจีนก็ผุดขึ้น นิตยสาร *Business Week* (February 6, 1995) เสนอรายงานขึ้นปกเรื่อง China After Deng : Will Economic Reform Continue ? ภายหลังอสัญกรรมของเติ้งเสี่ยวผิง นิตยสารฉบับเดียวกันนี้ (ฉบับวันที่ 3 มีนาคม 2540) ก็เสนอรายงาน China After Deng เป็นรายงานที่สอง มิใช่ต้องกล่าวถึงหนังสือหลายต่อหลายเล่มที่พยายามตอบคำถามนี้ รวมทั้ง *China After Deng Xiaoping* (John Wiley and Sons, 1995) ซึ่งเขียนโดย Willy Wo-Lap Lam

อสัญกรรมของเติ้งเสี่ยวผิง นำมาซึ่งจุดจบของระบบ ‘จักรพรรดิ’ ในสาธารณรัฐประชาชนจีน คนทั่วไปมักจะเข้าใจว่า การปฏิวัติปี 2454 ซึ่งเปลี่ยนโฉมจีนให้เป็นสาธารณรัฐ ได้ทำลายระบบจักรพรรดิพร้อมกับราชวงศ์ชิง แท้ที่จริงหาได้เป็นเช่นนั้นไม่ ระบบจักรพรรดิยังคงมีชีวิตยืนยาวตามมาในรัฐบาลพรรคก๊กมินตั๋ง โดยที่เจียงไคเช็คเป็น ‘จักรพรรดิ’ ในรูปโฉมใหม่ เมื่อพรรคคอมมิวนิสต์จีนยึดครองแผ่นดินใหญ่ได้ในปี 2492 ระบบจักรพรรดิหาได้พบจุดจบไม่เหมาะเจาะตุ้งและเติ้งเสี่ยวผิงเป็น ‘จักรพรรดิ’ ภายใต้อะบอบคอมมิวนิสต์อย่างมีอาจปฏิเสธรได้

แต่จีนหลังยุคเติ้งเสี่ยวผิงจะไม่มี ‘จักรพรรดิ’ อีกแล้ว เพราะจะไม่มีผู้นำจีนคนใดที่สามารถกุมอำนาจได้อย่างเบ็ดเสร็จ และมีบารมีความเป็นผู้นำมากพอที่ประชาชนส่วนใหญ่ให้ความเชื่อถือ ดังเดียวกับที่เคยให้แก่เหมาเจ๋อตุงและเติ้งเสี่ยวผิง เมื่อสิ้นยุคเติ้งเสี่ยวผิงก็ต้องถือว่าสิ้นยุคจักรพรรดิ ระบบการปกครองของจีนต่อแต่นี้ไปจะเป็นระบบการปกครองโดยกลุ่มแกนนำ หรือที่เรียกว่า Rule by Core โดยที่เติ้งเสี่ยวผิงเป็นผู้จัดวางแกนนำหลังการปราบปรามนักศึกษาและประชาชนที่เรียกร้องประชาธิปไตย ณ จตุรัสเทียนอันเหมินในเดือนมิถุนายน 2532 แกนนำเหล่านี้ประกอบด้วยเจียงเจ๋อหมิน (ประธานาธิบดี) หลี่เฉิง (นายกรัฐมนตรี) และจู่หรงจี (รองนายกรัฐมนตรีฝ่ายเศรษฐกิจ)

แต่ระบบ Rule by Core โดยแกนนำที่เต็งเสี่ยวผิงตั้งมากับมือนี้จะยืนยงได้นานเพียงใด มีข้อน่ากังขาหาหน้อยไม่ อสังกรรมของเต็งเสี่ยวผิงก่อให้เกิดสภาวะความไม่แน่นอนทางการเมืองอย่างมาก ไม่เพียงแต่การผนวกฮ่องกงคืนสู่สาธารณรัฐประชาชนจีนยังมิได้เริ่มขึ้น หากยังเป็นอสังกรรมก่อนการประชุมสมัชชาพรรคครั้งที่ 15 ในเดือนตุลาคม 2540 อีกด้วย โดยที่การประชุมสมัชชาพรรคครั้งนี้จะมีการกำหนดนโยบายและแต่งตั้งตำแหน่งทางการเมืองที่สำคัญ หากเต็งเสี่ยวผิงยังมีชีวิตอยู่ ย่อมอยู่ในฐานะที่จะปกป้องและคุ้มครองคนของตนได้เมื่อสิ้นเต็งเสี่ยวผิงเสียแล้ว เสถียรภาพของตำแหน่งแกนนำย่อมสั่นคลอน และเป็นที่คาดกันว่าเจียงเจอะหมินจะต้องถูกวิพากษ์ทั้งจากสายเหยี่ยวและสายพิราบอย่างแน่นอน

เจียงเจอะหมินในฐานะผู้นำรุ่นที่สามมีข้อดีข้อยที่มีได้ร่วมก่อตั้งพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศจีน ในประการสำคัญมิได้ร่วมกับกองทัพแดงในการต่อสู้กับรัฐบาลพรรคก๊กมินตั๋ง การขาดประสบการณ์ใน ‘การเดินทางไกล’ (The Long March) ถือเป็นการขาดคุณสมบัติสำคัญในสายตาของผู้นำพรรคดั้งเดิม หากมิใช่เพราะการอุ้มชูของเต็งเสี่ยวผิงหลังเหตุการณ์จลาจลปี 2532 เจียงเจอะหมินย่อมยากที่จะเติบโตขึ้นมาเป็นผู้นำพรรคได้ เจียงเจอะหมินมีภูมิหลังเป็นเทคโนโลยีที่เติบโตในระบบราชการ และไต่เต้าขึ้นมาเป็นนายกเทศมนตรีนครเซี่ยงไฮ้ จนทำยที่สุดดำรงตำแหน่งหัวหน้าสาขาพรรคคอมมิวนิสต์จีนประจำนครเซี่ยงไฮ้ในปี 2530 ด้วยเหตุที่เต็งเสี่ยวผิงต้องการขยายเครือข่ายพันธมิตรทางการเมือง จึงผลักดันให้เจียงเจอะหมินขึ้นไปเป็นเลขาธิการพรรคแทนจ้าวจื่อหยางที่ถูกปลดออกในปี 2532 ในฐานะที่ฝึกฝนขอบข่ายการสิทธิและเสรีภาพ

เจียงเจอะหมินปฏิบัติตนต่อเต็งเสี่ยวผิงเยี่ยงผู้รับการอุปถัมภ์ปฏิบัติต่อผู้อุปถัมภ์ แต่การรับใช้เต็งเสี่ยวผิงจนขาดความเป็นตัวของตัวเองมีผลเสียต่อตัวเขาเอง ในประการสำคัญทำให้เจียงเจอะหมินมิอาจแสดงความเป็นผู้นำได้ เมื่อเต็งเสี่ยวผิงล้มป่วยจนมิอาจปรากฏตัวต่อสาธารณชนนับตั้งแต่ปี 2537 เป็นต้นมา เจียงเจอะหมินน่าจะรู้ชะตากรรมของตนดีว่ามีอาจพึ่งการอุปถัมภ์จากเต็งเสี่ยวผิงต่อไปได้นาน เจียงเจอะหมินเริ่มตีตัวออกห่างจากเต็งเสี่ยวผิงเพื่อปรับฐานพันธมิตร และเริ่มแสดงความเป็นผู้นำมากขึ้น พร้อมกันนั้นก็แผ่เงื้อมมือไปยึดกุมตำแหน่งการเมืองที่สำคัญ นอกจากดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีและเลขาธิการพรรคแล้ว เขายังดำรงตำแหน่งประธานคณะกรรมการทหารของพรรคคอมมิวนิสต์จีนอีกด้วย และอาศัยตำแหน่งนี้ในการสร้างสายสัมพันธ์กับผู้นำในกองทัพปลดแอกของประชาชน แต่เจียงเจอะหมินมิได้พอใจเพียงเท่านั้น มีรายงานข่าวว่า เขาพยายามรื้อฟื้นตำแหน่งประธานพรรคคอมมิวนิสต์จีนโดยหวังที่จะยึดตำแหน่งนี้ด้วย ฮว่ากั๋วเฟิงเป็นประธานพรรคคนสุดท้าย เมื่อเต็งเสี่ยวผิงประสบ

ความสำเร็จในการตั้งอำนาจจากฮว่ากั๋วเผิงและกลุ่มเหมาเจ๋อตุงในปี 2521 ก็ไม่มีการแต่งตั้งตำแหน่งนี้อีกเลย เจียงเจอะหมินมิได้เรียนรู้ว่าอำนาจมิได้เพิ่มขึ้นตามจำนวนตำแหน่ง

ความสัมพันธ์ระหว่างจางเจอะหมินกับหลี่เผิงและจูหรงจีเป็นเรื่องที่ไม่ชัดเจน อีกทั้งไม่เป็นที่แน่ชัดว่า แกนนำทั้งสามมีความสมานฉันท์อย่างแน่นแฟ้น แต่การที่หลี่เผิงร่วมในแกนนำยอมทำให้ระบบ Rule by Core ที่มีเจียงเจอะหมินเป็นผู้นำต้องเผชิญกับความเป็นปรปักษ์จากขบวนการสิทธิและเสรีภาพ ในเมื่อหลี่เผิงมีบทบาทสำคัญในการเข่นฆ่านักศึกษาและประชาชน อดีตรัฐเสียนอันหมิ่นในปี 2532 การสร้างพันธมิตรกับกลุ่มที่สนับสนุน Rule by Law จึงเป็นเรื่องยากยิ่ง เว้นแต่จะลดทอนบทบาทของหลี่เผิง พร้อมกับเปลี่ยนแปลงอรรถาธิบายเกี่ยวกับการชุมนุมของนักศึกษาและประชาชนในฤดูร้อนปี 2532 ว่า มิใช่การชุมนุมของกลุ่มปฏิวัติปฏิวัติ หากแต่เป็นการชุมนุมของขบวนการประชาธิปไตย ในอีกด้านหนึ่งการมีจูหรงจีร่วมในแกนนำ ทำให้เจียงเจอะหมินสูญเสียพันธมิตรฝ่ายอนุรักษนิยม ซึ่งไม่เห็นด้วยกับแนวทางเสรีนิยมทางเศรษฐกิจ

ปัญหาพื้นฐานมีอยู่ว่า เจียงเจอะหมินจะปรับฐานพันธมิตรอย่างไรจึงจะสามารถเสริมฐานอำนาจการเมืองให้แข็งแกร่งเพื่อการอ้างอำนาจอันยืนยาว

ในประวัติศาสตร์สาธารณรัฐประชาชนจีน ผู้ถูกกำหนดให้เป็นทายาททางการเมืองมักจะมีอันเป็นไป เมื่อไม่เป็นที่ 'โปรดปราน' ของ 'จักรพรรดิ' หลิวลี้วี่ ซึ่งถูกกำหนดให้เป็นทายาทของเหมาเจ๋อตุง ต้องถูกถอดถอนอำนาจในระหว่างการปฏิวัติวัฒนธรรม เนื่องจากถูกกล่าวหาว่าเดินแนวทางลัทธิแก๊ง และถูกปล่อยให้ป่วยจนตายในปี 2512 โดยมีได้รับการดูแลและรักษาพยาบาลเท่าที่ควร หลินเปียวทายาทคนต่อมาถูกกล่าวหาว่าวางแผนฆาตกรรมเหมาเจ๋อตุง และถึงแก่กรรมในปี 2514 เนื่องจากเครื่องบินตกขณะกำลังหนีออกจากประเทศจีน ฮว่ากั๋วเผิงแม้จะสืบทอดตำแหน่งจากเหมาเจ๋อตุงในปี 2519 ได้ แต่ก็ไม่สามารถรักษาตำแหน่งไว้ได้ ความล้มเหลวในการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจและความทุกข์เข็ญของประชาชนในระหว่างการปฏิวัติวัฒนธรรม ทำให้ฮว่ากั๋วเผิงมีอาจปรับตำแหน่งแห่งหนของตนเพื่อขยายฐานอำนาจทางการเมือง

ในยุคตั้งเสี่ยวผิง หูเย่าบิงต้องถูกกดดันให้ออกจากตำแหน่งเลขาธิการพรรคในปี 2530 เมื่อมีที่ท่าว่าจะเดินแนวทางเสรีนิยมทางการเมือง ในปี 2532 จ้าวจื่อหยางก็เผชิญชะตากรรมเดียวกัน เมื่อแสดงความฝักใฝ่ขบวนการสิทธิและเสรีภาพ

เจียงเจอะหมินสามารถสืบทอดตำแหน่งทายาททางการเมืองจากตั้งเสี่ยวผิงได้ แต่มีข้อกังขาว่า จะสามารถผนึกอำนาจและดำรงตำแหน่งได้ยืนยาวเพียงใด ในประวัติศาสตร์ สาธารณรัฐประชาชนจีน การสืบทอดตำแหน่ง (succession) และการผนึกอำนาจ (consolidation) มีความสำคัญแตกต่างกัน แม้จะสืบทอดตำแหน่งได้ แต่ถ้าไม่สามารถผนึกอำนาจให้แข็งแกร่งก็ยากที่จะดำรงตำแหน่งได้ยืนยาว

หนังสือพิมพ์ *Washington Times* เปิดโปงรายงานลับของ C.I.A ซึ่งประเมินว่า เจียงเจอะหมินอาจไม่สามารถผนึกอำนาจไว้ได้ ทั้งยังกล่าวว่า คู่แข่งคนสำคัญของเจียงเจอะหมิน ก็คือ ฉีเยวี่ (Qiao Shi) ประธานสภาประชาชนแห่งชาติ (*Asia Times*, February 24, 1997) ก่อนหน้านี้มีรายงานข่าวมาเป็นลำดับว่า สภาประชาชนแห่งชาติได้ล้มกฎหมายของรัฐบาลหลายฉบับ แสดงให้เห็นว่า สภาประชาชนแห่งชาติมิใช่สมมาตรายางของรัฐบาลอีกต่อไป ฉีเยวี่ ต้องการให้สภาประชาชนแห่งชาติทำหน้าที่สภานิติบัญญัติอย่างแท้จริง ทั้งยังสนับสนุนแนวทาง Rule by Law มากกว่า Rule by Core อีกด้วย

หากฉีเยวี่ผงาดขึ้นมาเป็นคู่แข่ง เจียงเจอะหมินก็ต้องพบคู่แข่งที่น่ากลัว เพราะฉีเยวี่มีความสัมพันธ์อันดีกับองค์กรที่ทำหน้าที่รักษาความมั่นคงแห่งชาติ แม้ว่าเจียงเจอะหมินจะพยายามสร้างฐานในกองทัพ แต่ไม่เป็นที่แน่ชัดว่า ฐานดังกล่าวนี้แข็งแกร่งเพียงใด บทเรียนจากการโค่น 'แก๊งสี่คน' ในปี 2519 ยังคงอยู่ในความทรงจำ ทั้ๆที่ 'แก๊งสี่คน' ยึดกุมอำนาจการเมืองไว้ได้ แต่ตั้งเสี่ยวผิงและพันธมิตรก็สามารถเกลี้ยกล่อมให้ผู้นำฝ่ายทหารบางกลุ่มร่วมปฏิบัติการในการจับกุม 'แก๊งสี่คน' อันเป็นเหตุตั้งเสี่ยวผิงกลับมาผงาดเป็น 'จักรพรรดิ' ในเวลาต่อมา

กองทัพปลดแอกของประชาชนมีบทบาทในการเลือกผู้นำโดยมิพักต้องสงสัย แต่กองทัพก็เปลี่ยนแปลงไปมากในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา ความเป็น 'ทหารการเมือง' ลดน้อยลง ความเป็นทหารอาชีพมีมากขึ้น โดยที่ความเป็น 'ทหารธุรกิจ' ขยายตัวตามอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจด้วย ทุกวันนี้กองทัพมีรัฐวิสาหกิจจำนวนมาก ประกอบการตั้งแต่การผลิตเทป คาสเซ็ทไปจนถึงธุรกิจโทรคมนาคมและโรงแรม หากผู้นำเหล่าทัพจะใช้ Cost-Benefit Analysis ในการเลือกหนุนผู้นำพรรคคนหนึ่งคนใดหรือกลุ่มหนึ่งกลุ่มใด ก็มีใ้เรื่องน่าแปลกอีกต่อไป ทั้งนี้ ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจอาจเป็นตัวแปรที่เข้ามาแทนที่อุดมการณ์ทางการเมือง

แต่กองทัพมิได้มี 'ตัวเลือก' เฉพาะแต่เจียงเจอะหมิน หยางเส้าคุน อดีตประธานาธิบดี ซึ่งถูกตั้งเสี่ยวผิงเล่นงานจนมิได้รับการต่ออายุตำแหน่งประธานาธิบดีในปี 2536

เป็นอีกตัวเลือกหนึ่ง หยางเส้าคุนเจ็บช้ำจากการกระทำของกลุ่มตั้งเสี่ยวผิงเป็นอันมาก หากหยางเส้าคุนกระโดดเข้าไปร่วมเล่นเกมแห่งอำนาจ สถานการณ์ทางการเมืองก็จะอยู่ในภาวะอึมครึม มากขึ้น เพราะหยางเส้าคุนมีเครือข่ายความสัมพันธ์ในกองทัพ เนื่องจากดำรงตำแหน่งรองประธานคณะกรรมการทหารของพรรคมาเป็นเวลายาวนาน

การที่เจียงเจอะหมินไม่อนุญาตให้จ้าวจื่อหยางร่วมงานศพตั้งเสี่ยวผิงก็ดี และประกาศภาวะฉุกเฉินห้ามประชาชนทั่วประเทศชุมนุมในที่สาธารณะในวันงานศพตั้งเสี่ยวผิงก็ดี ในด้านหนึ่งสะท้อนถึงความหวาดหวั่นการคืนสู่อำนาจของจ้าวจื่อหยางและอิทธิพลของกลุ่ม Rule by Law ในอีกด้านหนึ่งแสดงถึงภาวะอึมครึมทางการเมืองในสาธารณรัฐประชาชนจีนอย่างปราศจากข้อกังขา

การสิ้นยุค ‘จักรพรรดิ’ ในสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นช่วงเปลี่ยนผ่านสำคัญอีกช่วงหนึ่งของการเมืองในประเทศนั้น การปกครองระบอบ Rule by Core เข้ามาแทนที่ระบอบ ‘จักรพรรดิ’ อย่างเต็มรูป และยากที่จะหวนกลับไปสู่ระบอบเดิมได้ ปัญหาพื้นฐานมีอยู่แต่เพียงว่า ระบอบ Rule by Core จะพัฒนาไปสู่ระบอบ Rule by Law หรือไม่? ขบวนการสิทธิและเสรีภาพภายในประเทศทรงพลังมากน้อยเพียงใด ?